

J. B. JACOBS,
CHIRURGIJN, VERLOSKUNDIGE EN AUTEUR
(1734-1790)

door

Dr. med. E.G.R. OSSIEUR

Te Lochristi in de vroege ochtend van 7 september 1734 zag Jan Bernard Jacobs (J.B.J.) het levenslicht. Hij was het vierde kind van Norbertus en Joanna Nimmegeers en het tweede van die naam. De eerstgeborene namelijk werd ook Joannes Bernardus gedoopt maar stierf in de kleuterjaren. Er zouden nog negen kinderen in dit gezin geboren worden, waarvan er twee jong zouden sterven¹.

Zijn geboortehuis² stond in de dorpskom aan de noordkant van de

Gebruikte sigels.

- ARA. = Algemeen Rijksarchief.
- B.R.U.G. = Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent.
- B.S. = Burgerlijke stand.
- fa. = dochter van...
- fs. = zoon van...
- P.R. = Parochieregisters van...
- RAB. = Rijksarchief Brugge.
- RAG. = Rijksarchief Gent.
- RAK. = Rijksarchief Kortrijk.
- RAK.C. = Rijksarchief Kortrijk, fonds Colens.
- RAR. = Rijksarchief Ronse.
- RO. = Rijksarchief Gent, fonds Oudburg.
- SAG. = Stadsarchief Gent.
- St.v.g. = Staten van goed.

(1) Het echtpaar Jacobs-Nimmegeers kreeg 13 kinderen - (RAG. P.R. van Lochristi) :

1. Joannes Bernardus ° 24-7-1728, † 13-5-1731.
2. Jacobus Joannes ° 7-2-1730.
3. Anna Maria ° 15-12-1731. Huwt 31-5-1763 met Mattheus Knapen.
4. Joannes Bernardus, waarover het in deze studie gaat.
5. Andreas Ignatius ° 31-7-1736.
6. Franciscus Cornelius ° 17-3-1738, † Gent 27-3-1812. Vrijgezel. Drogist-apoteker in de begijnengracht te Gent.
7. Livinus Ludovicus ° 4-3-1740, † 19-9-1801. Huwde met Adriana van Peteghem († 2-3-1791).
8. Judocus Augustinus ° 8-2-1742.
9. Jacoba Joanna ° 4-6-1744. Te Gent, Sint-Baafs, sterft een Jacoba Joanna Jacobs op 9-10-1765. Wellicht één en dezelfde persoon.
10. Francisca Theresia ° 20-4-1746.
11. Joanna ° en† 26-1-1748.
12. Egidius ° 30-5-1749, en † 22-4-1754.
13. Cornelius ° 26-6-1751.

(2) RAG. Leenhof van St.-Baafs nr. 578 : St.v.g. Joanna Nimmegeers van 16-9-1751.

heirwegh, dus ongeveer recht tegenover de kerk. Met de bijhorende grond was het 26 roeden (386.10m²) groot en het werd op 4 november 1728 door zijn ouders gekocht van Laureyns van de Walle en zijn vrouw Catharine Pauwels. Enkele jaren later, op 24 november 1735 kochten zij daar nog 15 roeden (222.75 m²) bij. De omvang van het gezin in aanmerking genomen was het niet zeer ruim: een keuken, een woonkamer waarin ten tijde van het overlijden van zijn moeder in 1751 stonden: *een ledikant, ses stoelen, eenen zetel met 2 taefels en twee delen kaskens*, verder een voustekamer, waar de *fusieque* bewaard werd, een kelder en een zolder. Zijn moeder hield daar ook nog een *naeywinckel* waar in hetzelfde jaar 1751 voor £ 26-2-9 aan mutsen, *cathoenen sitsen*³, lijnwaad, kant etc. opgeslagen waren. In de stal stonden toen *een cleen reypeirt, een coeybeeste en twee vegghe* (= biggen).

Zijn vader, meester chirurgijn, werd geboren te Deinze op 24 april 1705 uit Gregorius Jacobs en Anna Maria Pleyiers⁴. Hij huwde te Zaffelare op 20 augustus 1727 met de 2½ jaar jongere wees Joanna Nimmegeers, geboren te Moerbeke op 22 november 1707 uit Jacobus (fs Gillis) en Elisabeth Sabbé⁵. Daags tevoren was een huwelijkscontract gesloten voor notaris Jan van Maldeghem te Gent dat neerkwam op hetgeen wij nu verstaan onder algemene gemeenschap².

Zijn ouders waren ijverige, spaarzame lui, die na 24 jaar huwelijksleven niet alleen 11 kinderen grootgebracht hadden of aan het grootbrengen waren, maar daarenboven nog de bezitters van meer dan 3 Ha. 88 a. landbouwgrond met twee *behuysde hofstedekens*, hun eigen woonhuis met bijhorende grond niet meegerekend⁶.

Zij hadden ook nog twee obligaties met een gezamenlijke waarde van

(3) Sits, in het frans chite.

„Les chites sont des mousselines ou toiles de coton des Indes orientales, imprimées et peintes avec des planches de bois et dont les couleurs sans rien perdre de leur éclat, durent autant que la toile même... Les Hollandois, particulièrement les Flamans... les contrefont sur des toiles de coton blanches, qui viennent véritablement des Indes... mais leurs couleurs n'ont ni la même durée ni le même éclat, qu'on remarque aux véritables". — Diderot & D'Alembert, Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers. Paris 1753.

(4) A.M. Pleyiers (Plehiere) overleed te St.-Kruis-Winkel op 19-9-1729 (RAG. P.R.)

(5) RAG. P.R. van de respectieve gemeenten.

(6) St.v.g. Nimmegeers Joanna a.w.

1. *Een behuysd hofstede*... groot in *erstelijcken cheyns*... 16 roeden, gekocht van Jan Everaert fs. Pieter, 17-1-1732.
  2. Een partij zaailand, groot 500 roeden, gekocht van Joannes van de Sompel, 9-4-1739.
  3. Een partij zaailand, groot 202 roeden, gekocht van Jan Moenaert, 19-7-1742.
  4. Een partij zaailand, groot ... 600 roeden, gekocht van de erfgenamen van Amelberghe de Schepper, weduwe van Jan Heye, 20-11-1747.
  5. Twee partijen zaailand, de ene van 400 roeden en de andere van 200 roeden, gekocht van Victor van Loo en Livyne Verschraeghen zijn vrouw, 18-10-1742.
  6. Een behuysde hofstede, groot met het daarachter gelegen land 700 roeden, gekocht van het echtpaar Jan Schepens-Catherine Pauwels, 27-2-1749.
- Samen maakt dit 2.618 roeden of 38.885,22 m².

70 pond groten wisselgeld en vier (kleine) „besette renten”⁷. Vader Jacobs was een man met sociaal gevoel. In de Staten van goed van zijn vrouw bijvoorbeeld worden *alleen maer voor memorie ghebracht* £ 18-9-10 *over de leverynghe van medecijnen ende het doen van visiten* bij diverse personen *welcke sijn van deficiel recouvre*.

Als bevestiging van hun standing werd Johanna Nimmegeers bij haar dood op 8 juli 1751 plechtig in de kerk begraven⁸.

Op dat ogenblik verbleef J.B.J. te Gent. Volgens F.V. Goethals⁹ genoot hij middelbaar onderwijs in het college van de paters Augustijnen aldaar. In het archief van het klooster werd zijn naam echter niet teruggevonden. Een argument contra is dat alleszins niet omdat veel archivalia verloren gegaan zijn in de brandramp van 1838, die kerk en klooster in as legde¹⁰.

Zijn opleiding van chirurgijn ging J.B.J. zoeken — althans gedeeltelijk — in het Pruisen van Frederik de Grote. In 1758 — hij was toen 24 jaar oud — werkte hij er in de hospitalen van Berlijn en Maagdenburg¹¹. Pruisen was op dat ogenblik samen met Engeland in de zevenjarige oorlog (1756-1763) gewikkeld tegen Oostenrijk, Rusland en Frankrijk. Of J.B.J. daarbij in militaire of in burgerlijke dienst was kon niet uitgemaakt worden. Het archief van het voormalige pruisische leger, bewaard in het Heeresarchiv te Potsdam, werd tijdens een bombardement in het voorjaar van 1945 volkomen vernietigd¹². Wat het burgerlijk archief betreft kon er geen contact verkregen worden met het dépôt te Maagdenburg (D.D.R.); met de bewaarder van het archief van het Charité-hospitaal te Berlijn gelukte

(7) Eén van 4 pond groten wisselgeld *crooserende den penninck 25*, en drie andere *crooserende den penninck 20* uitgedrukt in courantgeld en groot 2 pond, 18 schellingen en 20 schellingen. H. Coppejans-Desmedt, „Bijdrage tot de studie van de gegoeede burgerij te Gent in de XVIIIe eeuw” (Verh. Kon. Vl. Acad. Wet & Schone Kunsten v. België, jr XIV, nr 17 (1952): ... Bij de investering van beschikbare fondsen speelt de aankoop van renten en obligatiën een zeer belangrijke rol... In de St.v.g. wordt een onderscheid gemaakt tussen „besette” en „onbesette” renten. Het verschil berust op het al dan niet aanwezig zijn van een hypotheek... De meeste renten staan uit tegen den penninck 20 of den penninck 25 hetzij respectievelijk tegen 5% en 4%, alhoewel *den penninck sesthien* ook nog vaak voorkomt.

(8) St.v.g. Joanna Nimmegeers a.w.

De uitvaart werd verzorgd door de pastoor, onderpastoor, koster en kerkbaljuw, aan wie £ 7-7-4 uitbetaald werden (de kaarsen inbegrepen). De klasse van uitvaartmis wordt nergens vermeld, wel de kosten van de sepulture inde Kercke: £ 1-0-0.

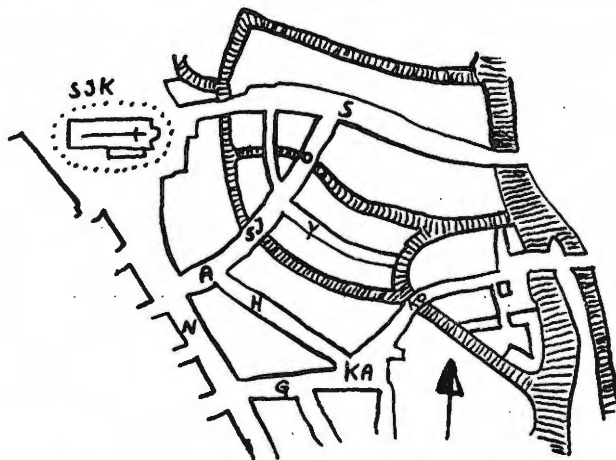
(9) Goethals, F.V., *Lectures relatives à l'histoire des sciences, des arts, des Lettres, des mœurs et de la politique en Belgique*. Bruxelles 1838, T4, p. 293.

(10) Zo kan ook N. Teeuwen in „Het Toneelrepertorium van het Augustijnen-college te Gent”, *Augustiniana Neerlandica*, I, 1950, blz. 6 niets meedelen over de periode 1741-1767 omdat alle stukken uit die tijd ontbreken.

(11) Volgens zijn eigen verklaring in een brief aan de schepenen van de Keure van Gent, waarin hij de plaats solliciteert van gepensioneerd Chirurgijn (1773). SAG. Reeks 141 nr 105. Dat dit in 1758 was schrijft J.B.J. zelf in Richters Heelkundig Boekzaal (Dl 1, blz 83) — Bibliografie nr 7 —: *In 't jaar 1758 in Pruisische Dienst zijnde, heb ik in Saxen een soldaat volkomen genezen gezien, aan wien Armen en Beenen afgeschoten waren...*

(12) Zijn naam komt evenmin voor in KOEHLER, ALB., *Die Kriegs-chirurgen und Feldärzte des 17. und 18. Jahrhunderts in Preussen und anderen deutschen Staaten*. Berlin 1899. Hierbij moet echter aangemerkt worden dat alleen de topfiguren besproken worden.

dit wel. In de weinige nog overgebleven archivalia komt zijn naam echter niet voor¹³. In de herfst van 1758 is hij terug te Gent, waar hij in de leer gaat bij meester-chirurgijn Pieter van der Schelde, die hem op 27 november van dat jaar *ten boecke* laat inschrijven *tot het doen van sijne* (twee verplichte) *leerjaeren in de konste der chirurgie ende barbarie*¹⁴. Die twee leerjaren zijn nog niet helemaal om als zijn leermeester sterft (24 november 1760)¹⁵. J.B.J. wordt als *discipel*¹⁶ in het register der *leerknechten* afgeschreven de 15e december daaropvolgend. Een jaar later, op 3 december 1761, — de kandidaten chirurgijns waren namelijk verplicht volgens de *statuten op 't faict der Medecyne*¹⁷ gedurende drie jaar wekelijks twee lessen over chirurgie en anatomie te volgen — dient hij een rekwest in bij het collegium medicum om *gheadmitteert te worden tot het passeren van examens en het doen van zijne preuve als vrijen meester chirurgien-barbier*¹⁸. Het college verwijst hem naar de nering en op 23 december wordt hij

Houtbriel en omgeving in 1796
naar het plan van Gent van G. Goethals

A : Aude Schapmerkt.
G : Gildestraat.
H : Hautbriel.
KA : Kalvermerkt.
KO : Kombrug.
Y : Yckstraat

N : Nieuwbrug.
O : Oliestraat met oliebrug.
S : Steendam.
SJ : Sint Jansdreve.
SJK : Sint Jacobskerk.

(13) Antwoord van het Deutsches Zentralarchiv 42. Merseburg D.D.R.

(14) SAG. Reeks 166, nr 2 : Register-Handboek van de leerknechten der chirurgijns 1654-1762.

(15) P.R. St.-Baafs (SAG) geeft alleen de datum van begrafenis : 26 november. De sterfdag (24 nov.) wordt in margine vermeld in het „Register-Handboek van de chirurgijns met de naemen van de ghecommiteerden en coopers 1654-1795”. (SAG. Reeks 166, nr 4)

(16) Tot voor enkele jaren toen er nog leerling-geneesheren hun stagejaar in het Bijloke-hospitaal volbrachten werden ze aldus door de patiënten genoemd.

(17) SAG. Reeks 200.2/B. Portef. 5.

(18) SAG. Reeks 166, nr 6 : Resolutie-Bouck vande Nerynghe van de chirusijns barbirs binnen Gent 1750-2 april 1795.

ingeschreven als meester-chirurgijn. Hij betaalt er £ 4-4-0 voor het *coopen van de neeringhe en het gebruyck van de pelle, de vaene ende torsen*¹⁹, in die tijd blijkbaar de drie attributen van het chirurgijnenberoep.

J.B.J. ging zich vestigen in de stad in de St.-Baafsparochie²⁰, wellicht al in het huis op de houtbriel dat hij in 1771 van zijn vader zou kopen. Hij begon zijn carrière in een stad, die vrijwel aan de spits stond van de economische opbloei, die kenmerkend is voor de 2e helft van de 18e eeuw in de zuidelijke Nederlanden.

Zo was Gent — schrijft H. Coppejans-Desmedt in de *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*²¹ — de belangrijkste lijnwaadmarkt van het land en zijn handelsbetrekkingen met Spanje waren belangrijker dan die van welke andere stad ook. Zijn demografische evolutie, die lang een neergaande lijn gevolgd had, kende een opwaartse beweging vanaf 1765 en dat zou steeds maar crescendo gaan naar het einde van de eeuw toe.

Gunstiger kon het wel niet voor een chirurgijn aan het begin van zijn loopbaan.

Toen hij iets meer dan een jaar gevestigd was huwt hij in de St.-Jacobskerk — op 5 februari 1763²² — met Maria Catharina Voet, die bij haar oudste broer woonde in het ouderlijk huis, *wesende eene deurbrouwerij daer voor teecken uytsteect den Lanteirne gestaen ende gelegen ten voorhoofde in de Jacobsnieuwstraete van achter commende met een deurgat in den houtbriel*²³. Zij was de dochter van Joannes en Maria Joanna Calweer, die allebei 15 maanden voordien kort na elkaar gestorven waren²⁴. Maria Catharina Voet, geboren te Gent op 10 maart 1734 was het vijfde en laatste kind in dit gezin. Samen met haar twee oudere broers, Joannes Jacobus en Petrus Franciscus, groeide zij op. Twee zusjes stierven in de wieg²⁵.

Zij schonk J.B.J. vier kinderen, twee jongens en twee meisjes²⁶ :

(19) SAG. Reeks 166 nr 4 (GOETHALS, F.V., a.w. schrijft verkeerdelijk 22-12-1761).

(20) Bij zijn verloving op 2-2-1763 spreekt de pastoor van hem als „ex sancti Bavonis” (SAG. P.R. (Huwelijken) St.-Jacobs).

(21) DI VIII, Utrecht, 1955, blz 261-286.

(22) SAG. P.R.

(23) RAG. Oud notariaat Guill. van der Eecken, nr 226, blz 388. Acte van boedelscheiding van 18-11-1761.

In de Atlas van Goetgebuer (SAG. map D/77 - F/134) steekt een niet-gedateerde pentekening voorstellend het N.W. uiteinde van de St. Jacobsnieuwstraat. In de huizenrij, waarvan de achtergevel naar de houtbriel gekeerd is, is er één huis met een lantaarn: op het gelijkvloers een deur en vier vensters, twee verdiepingen en een plat dak. Waarschijnlijk dus het ouderlijk huis van M.C. Voet.

(24) SAG. P.R. St. Jacobs. Joannes Voet stierf, 77 j. oud, op 9-10-1761. Zijn vrouw, 68 j. oud, op 10-11-1761. In deze P.R. wordt de woonplaats in margine vermeld, hier „Ste Jacobsnieuwstraete”.

(25) SAG. P.R. St. Jacobs :

1. Joannes Jacobus Voet ° 28-12-1724. Huwde met Dorothea Toebent, fa. Gabriel (Gent 12-2-1785).

2. Joanna Theresia Voet ° 5-5-1721, † ibid. 9-5-1726.

3. Theresia Petronilla Voet ° 23-9-1727, † ibid 9-12-1727.

4. Petrus Franciscus Voet ° 18-10-1730.

5. Maria Catharina.

(26) SAG. P.R. St. Baafs en B.S. Gent.

— Dorothea Norbertina ° 26-5-1764. Zij werd genoemd naar haar meter Dorothea Toebent; echtgenote van haar oom Joannes Jacobus Voet en naar haar peter en grootvader Norbertus Jacobs. zij stierf nog geen 23 jaar oud op 19-12-1786.

— Franciscus Jacobus ° 20-5-1765. Hij werd geneesheer en woonde te Ertvelde in 1812 waarna wij zijn spoor bijster geraken.

— Petrus Joannes ° 3-2-1767, gestorven te Gent op 2-12-1824. Hij huwde met Maria Anna du Pré, zeer waarschijnlijk in het brusselse en had minstens twee kinderen : Marie Constance (° Brussel 5 germinal, jr 6) en Thérèse (° 25-10-1808) ²⁷.

— Maria Joanna ° 30-12-1768.

Van haar laatste kraambed herstelde Maria Catharina blijkbaar niet. Zij stierf op 30 januari 1769, een maand na de geboorte van haar jongste kind en werd nog dezelfde dag in de kerk begraven. Haar broer, Petrus Franciscus werd toeziende voogd en J.B.J.'s vader en zijn broer Frans Cornelis, drogist in de begijnengracht, werden *sekers ende borgen* ²⁸.

Zijn huis kocht J.B.J. van zijn vader een paar jaar later, op 1 mei 1771 ²⁹. Het stond *ten voorhoofde in den houtbriel van achter uytcommende op het waeter* ³⁰. Dit water was de Sint Jansgracht gedempt enkele jaren voor de eerste wereldoorlog bij de sanering van dit stadskwartier. De koop-prijs daarvan voldeed hij niet of niet helemaal want in het contract werd bedongen dat hij een jaarlijkse rente van 28 ponden groten wisselgeld aan zijn vader zou betalen als interest op een som van £ 700. Het is niet onmogelijk dat J.B.J. altijd in dit huis gewoond heeft want de *Almanach curieus ende util ofte den getrouwen weg-wijser der stad Gend* (Gent, Ph. Gimblet) van 1771, dus gedrukt vóór dat hij er eigenaar van werd, vermeldt hem als *Jacobs, houtbriel*; in 1770 nochtans als *Jacobs, bij den Kalvermerckt*. Een grote bewijskracht heeft dit laatste niet want in 1772 is zijn adres in dezelfde *Almanach*: houtbriel; in 1773: bij den houtbriel; in 1774 en 75: bij den kalvermerckt; en vanaf 1776: in den houtbriel. De *Almanach* neemt het dus niet zo nauw wat een akkuraat adres betreft.

J.B.J. was een studax. De bibliotheek van de rijksuniversiteit Gent bezit een lijvig in leder gebonden foliant, bijna helemaal volgeschreven met bijdragen uit tijdschriften, gesteld in het frans (de meerderheid), het latijn en het nederlands. Hij betitelde dit notitieboek trouwens zelf: *Recueil de plusieurs mémoires et observations de chirurgie extraits de différens auteurs* (bibliografie nr 11). Hij stelde een uitgebreide bibliotheek samen waaruit blijkt dat zijn interesse vele richtingen uitging, maar dat de geneeskunde toch zijn grootste belangstelling genoot.

(27) Bevolkingsboeken van Gent en B.S. Brussel.

(28) SAG.: St.v.g. Gent 1770, folio 168.

(29) SAG. Stedecheynsen. Reeks 152, nr. 17, folio 184.

Daaruit blijkt ook dat zijn vader dit huis 10 j. voordien gekocht had — op 5-1-1760 — van meester-chirurgijn Joannes Frans Jacobs en zijn vrouw Elisabeth van Huffel, die het geërfd hadden van hun zoon, eveneens een Joannes Frans, licentiaat in de medecijnen.

(30) RAG. Minuten van notaris Joannes Blomme te Gent, nr. 74. Acte van 6 oktober 1755: Aankoop door Joannes Frans Jacobs, licentiaat in de medecijnen.

Wat hij zoal bezat is ons bekend door de veiling, die na zijn dood plaats vond op 14 november en de daaropvolgende dagen van het jaar 1791 in de zaal van de confrerie van Sint-Joris, rechtover het stadhuis te Gent³¹. Van deze bibliotheek werden 1.000 loten samengesteld, waarvan er verschillende uit meer dan één boek bestonden. Zo waren er :

- 907 loten over geneeskunde, waarvan 668 in octavo, 184 in quarto en 55 in folio. Daaronder waren 17 zeldzame werken uit de 16e eeuw, o.a.:
- Sylvius de mensibus mulierum et hominis generatio. Venetië 1556.
- Galeni Enantiomaton aliquot liber... Venetië 1548.
- Kruid-boek van Rembertus Dodonaeus. Antwerpen 1554.
- Pauli Aeginetae opus de Re medica. Parijs 1532.
- Andreae Vesalii de Humani Corporis Fabrica Libri septem. Bazel 1555.
- 61 loten „Belles Lettres” waarin talrijke woordenboeken, o.a. M. De Felice, Encyclopédie ou Dictionnaire universel raisonné des connaissances humaines, Yverdon, 1770-1780, in 58 delen.
- 19 loten over geschiedenis, aardrijkskunde en reisbeschrijvingen en 13 loten in octavo handelend over godsdienstige onderwerpen.

Al deze boeken zijn in het latijn, Duits, Frans of Nederlands gesteld en een minderheid in het Engels. J.B.J. kende inderdaad *les langues flamande, allemande, latine, française et anglaise* zoals Melly, directeur van de faculteit geneeskunde te Leuven getuigt³².

Behalve een rijke bibliotheek bezat J.B.J. nog een waardevol rariteitenkabinet, dat gesorteerd en in 7 grote „rubrieken” verdeeld — men deed er vier dagen over³³ — eveneens op de veiling terecht kwam. De inventaris van dit 18e eeuwse rariteitenkabinet is zeer interessant omwille van de verscheidenheid van zijn inhoud. Zo waren er :

- 54 loten petrefacten, zoals bijvoorbeeld *une masse coquillière, formée de noyaux de buccins et de limaçons*.
- 74 loten schelpen, waaronder de zeer gezochte *véritable coquille de vénus*, een tweeschalige schelp van de familie der kamschelpen, waarvan het voorste gedeelte op de vulva van een vrouw gelijkt³⁴.
- 55 loten kostbare gesteenten, ertsen *et autres Fossiles* waarin vier stukken agaat ; een mooi stuk jaspis afkomstig van de Vesuvius ; een stuk amber met insluitsels van insecten ; talrijke kwarts kristallen, gekleurde en zuivere ; een hele reeks edelstenen : saffieren, topazen, smaragden, ametisten, robijnen en kwartsagaten. Verder alle mogelijke ertsen van metalen en metaloiden.
- 18 loten „droge” preparaten van dierlijke oorsprong, waaronder *le rhinoceros volant, superbe animal noir* : wellicht de neushoornkever, *le dragon volant, la scie du poisson de ce nom, un crapeau des Indes orientales*.

(31) Catalogus van deze veiling in B.R.U.G., nr. G. 10355.

(32) ARA.: Conseil du gouvernement général, nr. 2364.

(33) SAG. St.v.g. (van J.B. Jacobs) 1792, nr. 12, stuk 30 en 31, kapittel 48 : *den sieur Vleminck over 4 dagen helpen sorteren het cabinet...*

(34) Volgens M. DE FELICE, Encyclopédie ou dictionnaire universel... a.w. T XIII (1772), p. 580, aangehaald in E. DUVERGER, Le cabinet d'histoire naturelle du médecin gantois Jean Bernard Jacobs. (Les Cahiers de la Biloque nr. 3 (1962), p. 131-136). Daarin komen talrijke verhelderende noten voor.

tales, qui conserve ses jeunes dans des petits trous qu'elle porte sur le dos... een akkurate beschrijving op *orientales* na van de zuidamerikaanse ratschildpad, een kikvorsachtige amfibie. Verder nog drie kinderskeletten, het skelet van een kalf met twee koppen, twee halswervels van een walvis enz.

— 42 loten fiolen met preparaten op sterk water waaronder een tarantula, verschillende slangen, een vliegende vis, een hydrocephalus van een varken, een mannelijke foetus, *une masse d'hydatide adhérente une excrescence convexe, telle qu'on l'a extirpé*: ongetwijfeld een mola hydatidosa of een gezwel uitgaande van de eivliezen in de zwangere baarmoeder en vijf monsterachtige menselijke foetussen³⁵.

— 61 loten instrumenten en rariteiten waaronder een microscoop, een kleine telescoop, een stoombad in koper, een klisterspuit *de gomme élastique avec 3 canules d'ivoire*, twee trocars, 2 spuitjes in ivoor en één in tin, verschillende pessaria, *une pipe en bois de buis pour les noyés*³⁶, een fantoom³⁷ enz.

Verder nog 49 etsen van beroemde personen.

Die veiling duurde een volle week en aan het einde ervan bleek dat *na deductie van alle accessoire onkosten* bibliotheek en kabinet van de hand gegaan waren voor de niet onbelangrijke som van £ 652-1-7 courant³⁸, dus bijna zoveel als hij van zijn vader ontleend had bij de aankoop van zijn huis.

In het leven van zijn beroepsvereniging speelde J.B.J. een actieve rol. Hij was amper 5 jaar als meester-chirurgijn te Gent werkzaam toen hij bij de jaarlijkse verkiezing van een *beuverste*, een eerste en tweede deken of gezworene tot deze laatste functie gekozen werd voor het jaar 1766³⁹. Bij de vernieuwing van het bestuur een jaar later werd hij niet herkozen

(35) Waaronder een exemplaar met twee lichamen en één hoofd en een ander, voldragen, maar met slechts één dijbeen eindigend op de voet, dus zonder onderbeen. Van deze laatste was daarenboven *le sexe oblitéré*, wellicht een foute schrijfwijze voor „oblitéré” en dan zou het gaan om een afwezigheid van alle uitwendige geslachtsorganen als deel van een ontwikkelingsstoornis waardoor ook het ene onderste lidmaat niet ontstaan is.

(36) Men geloofde namelijk in die tijd dat bij drenkelingen en in andere toestanden van verstikking de levensgeesten terug konden opgewekt worden door langs anale weg tabaksrook in de dikkarm te blazen bij middel van een buis. J.B.J. vertaalde een frans werk daarover (Bibliografie nr. 5) en bezat daarenboven nog een duits boek over dit onderwerp: *Johann Gottl. Schaffer der Gebrauch und Nutzen des Taback Rauch Clysters, nebst zwoen dazu bequemen Maschinen, mit kupfertafeln*. Regensburg, 1772, in 4°.

(37) Van een fantoom geeft J.B.J. een beschrijving in *Vroedvrouwen-Hand-Boekken...* (Bibliografie nr. 6): (Fantomen zijn) *...zeer aerdtige de natuur volkomen naerbootsende Vrouwen en Kinder Beeldtensissen, die geene waere Vrouwen Geraemtens zijn, met léer bekleed en te samen-gevoegd door Vëeren. Zij en verbeelden niet alleen al de Teel-Deelen uyt- en inwendige der onbezwangerde Vrouws-Persoonen, maer ook die der Zwangere; ... de Poppen, wiens Lidmaeten beweegbaer zijn, hebben een natuurlyke grootte, en men kan hun in het Bekken verscheyde liggingen geven door dewelke de Baeringe natuurlyk tegennatuurlyk en moeilyk gemaekt word, en bij welke men de wyze aentoont, hoe na mate des Kinds schikkinge de Verlossing moet gebeuren...*

(38) SAG.: St.v.g. J.B. Jacobs, a.w.

(39) SAG. Reeks 166, nr. 4: Actum van 24-12-1765.

wat nochtans op dat ogenblik en ook later met verschillende van zijn kollega's wel het geval was ⁴⁰.

Zijn mandaat viel samen met een gevoelige vermindering van de macht van de nering. Bij keizerlijk decreet van 20 maart 1766 werd haar het *recht van examinatie* ontnomen. De kandidaat gezworen chirurgijnen zouden voortaan de theoretische proef moeten afleggen voor het collegium medicum en alleen nog de praktische proef voor de gildekamer. Tijdens zijn hele verdere verblijf in de stad zou J.B.J. deel uitmaken van de Eed ⁴¹, dikwijls samen met een naamgenoot Petrus, Franciscus Jacobs *uit de slijpstraete* ⁴².

Hij zou het echter in die richting nog verder brengen. Vanaf 1779 wordt hij in de *Almanach a.w.* ook vermeld als assessor van het medisch college van Gent ⁴³. Bij koninklijk decreet van 19 augustus 1665 was namelijk bepaald dat dit college zou samengesteld zijn uit *vier docteuken, twee apotecarissen ende twee gheswoorne chirurgiens, die gheuoemt sullen worden assessores, dewelcke voor Rechter ende Directeur sullen hebben eenen ytter wet van de Keure* ⁴⁴. J.B.J. behoorde aldus tot de hoogste medische instantie van zijn stad.

Aan officiële functies zou het hem ook niet onbreken. Het bestuurscollege van de Oudburg stelde hem aan — op 5 juni 1772 — als chirurgijn *ten pensioene* met een jaarwedde van £ 12 courant *met last van alle de siecke ofte gequetste soldaeten ghevanghen ende de palferniers der casselrije te cureren alsmede de aenschouwen binnen de drij mijlen rond dese stede daervooren te doen ende in cas dat er eenige aenschouwen moeten gebeuren buyten de etendue van drij mijlen sal denselven chirurgijn daerover proffiteren tot vijf gulden van ider aenschouw...* ⁴⁵.

Een goed half jaar later — op 8 februari 1773 — stellen ook de schepenen van de Keure hem aan als chirurgijn van de stad en van het hospitaal de Bijloke samen met drie van zijn kollega's (Livinus Emanuel de Paepe, Petrus Muyshondt en Louis Boudewijn Verschraegen) in vervanging van Ph. Goossens kort voordien overleden. Hun jaarwedde bedroeg £ 10 courant met de verplichting *exactelijk te visiteren ende cureren alle aerme beboeftigen in het hospitaal den selve bylocque, dit by toere elck tot 6 consecutive maenden, ende hun daegelycs aldaer laeten vinden... de 6 wintermaenden 's morgens ten 8 uren, ende de 6 somermaenden 's morgens ten 7 uren ende voorders telckent als den noodt sulcx sal vereyssen alles op pene van destitutie van hun voornoemde officie ... dat den gonnen wiens 6 maenden van visitatie sullen geexpiereert sijn de volgende 6 maen-*

(40) SAG. Reeks 166, nr. 1: Register met de namen der gezworenen.

(41) In de *Nieuwen Almanach curieus ende uil...* a.w. wordt hij van 1771 tot en met 1789 vermeld als lid van de Eed.

(42) Petrus, Franciscus Jacobs, † Gent 7-2-1818, 91 j. oud, fs. Petrus en Joanna Scheppers, weduwnaar van Maria van Peene.

(43) Het archief van het Collegium medicum is arm op dit stuk. In het actumboek (SAG. Reeks 200/2B, nr. 1) is zelfs helemaal niets geschreven van 1731 tot 1788.

(44) Zesde Placcaetboek, Dl 2, blz. 1133.

(45) RO. nr. 352: Resolutieboek van 1772, Dl 1. Actum van 5 juni.

den sal bijwoonen alle de aenschauwen daer inne voorvallende⁴⁶. De gebruikelijke eed, daarbij horend legt hij af in de handen van schepen Odemaer — 3 maart 1773⁴⁷.

Hij stelt ook nog zijn kandidatuur (in 1778) voor het ambt van steensnijder van de stad maar het is Guillaume Demanet, die een getuigschrift van bekwaamheid in de lithotomie van het Hotel-Dieu te Parijs kon voorleggen, die benoemd wordt⁴⁸.

Wat J.B.J. tot nu toe gepresteerd heeft is hetgeen men normaal — wellicht met een beetje geluk — van een bekwaam en succesvol chirurgijn kan verwachten. In 1775 echter gaat hij een richting uit waardoor zijn naam voor het nageslacht zal bewaard blijven. In het begin van dat jaar reist hij naar Ieper om er de lessen bij te wonen van de franse vroedvrouw Le Boursier-du Coudray. De baljuw en de schepenen van de kasselrij Ieper hadden namelijk een kostelose cursus verloskunde ingericht die 6 weken duurde en een aanvang nam de 16e januari van dat jaar⁴⁹. J.B.J. ziet ze daar demonstraties geven met een fantoom van haar eigen vinding, dat blijkbaar in haar land zeer op prijs gesteld werd aangezien ze daarvoor met een jaargeld van 8.000 livres beloond werd⁵⁰. Hij is daar zo entoesiast over dat hij besluit hetzelfde te doen voor de kasselrij de Oudburg van Gent. Of is hij spelend reeds met die gedachte te Ieper alleen maar gaan kijken, wetend dat zijn kollega Damman sedert augustus 1772⁵¹ te Gent een cursus verloskunde geeft voor de ingezetenen van de stad? De laatste veronderstelling is wellicht de meest waarschijnlijke want J.B.J. hield blijkbaar van doceren. Op dat ogenblik gaf hij thuis al privé-lessen verloskunde voor *gheringen prijs* zoals een stedelijke onderzoekscommissie zou vaststellen. Hij was daarin niet de enige. De hogergenoemde chirurgijnen de Paepe en Demanet deden het ook⁵².

Verder heeft hij drie leerlingen opgeleid : Cornelius Jacobs van Lochristi in 1763, die slechts een jaar blijft en zijn 2de leerjaar bij een ander chirur-

(46) SAG. Reeks 107, nr. 27 : Resolutieboek van de schepenen van de Keure 5-1-1773 tot 31-12-1776.

(47) SAG. Reeks 141, nr. 105, waarin sollicitatiebrief van J.B.J., waarop in margine zijn eedaflegging genoteerd is.

De eed luidde als volgt (SAG. Reeks 148, nr. 6) : *Dat sweer ick gheswoornen chirurgien te zijn, de b(eilige) Cath(olieke) Roomsche religie vooren te staen ende onderhaude den coninck onsen souverainen heere als grave van Vlaenderen misg(aders) heer ende weih goet ende getrauw te zijn, f'selve officie wel ende getrouwe(lijk) te bedienen soo wel in het cureren van alle gequeste ende siecke persoonen als in het aenschauwen de doode lichaemen ende daer van goed ende rechtveerdige rapport te doen, sonder faveur van den eenen ofte den anderen ende voorts al te doen dat eenen goeden en getrauwen geswoornen chirurgien schuldig is ende behoort te doen. Soo helpt mij Godt ende al zijne b(eiligen).*

(48) SAG. Reeks 141, nr. 105. Sollicitatiebrieven van J.B.J. en G. Demanet.

(49) RO. nr. 129 : Omzendbrief dd. 5-1-1775 door het bestuurscollege van de Zaal en kasselrij van Ieper aan alle *Prochiën, Spleten, Brancken, en Laetschepen*.

(50) RO. nr. 357 : Resolutieboek van 1775.

(51) GILLEMANN, Ch., & VAN WERVEKE, A., *Cours et Prix d'accouchements à Gand 1779-1817* (Revue belge de numismatique. 1908, nr. 1, 2, 3, 4).

(52) SAG. Reeks 107, nr. 27 a.w. folio 171 r.: Verslag (dd. 23-1-1776) van de commissie aangesteld om de wenselijkheid na te gaan van het verder geven van de cursus verloskunde door Damman. Het advies was negatief.

gijn volbrengt; Josephus Jocqué van Gent in 1764, die zes jaar lang bij hem blijft (tot 26 november 1770) en Jacobus de Beir van Waarschoot in 1772, die maar zes maanden blijft⁵³.

Wat er ook van weze, J.B.J. verschijnt de 10e februari voor het be-
stuurscollege van de Oudburg en biedt aan gratis lessen in verloskunde te
geven met een fantoom door hem aan te schaffen als hij daarvoor kan
beschikken over een kamer, over verwarming en verlichting.

De schepenen laten er geen gras over groeien en in hun zitting vijf
dagen later stemmen zij met het voorstel in. De pastoors van al de paro-
chies van de kasselrij worden aangeschreven en verzocht binnen de 14 dagen
het getal van de kandidaat-leerlingen mede te delen⁵⁴.

Een weinig later wordt een plechtige brief opgesteld voor „Brussel” —
mise au nette et envoié 13 avril 1775 — om de vereiste toelating te vra-
gen tot het inrichten van deze publieke lessen⁵⁵. Drie jaar lang wachtten
de heren van de Oudburg op antwoord, wat J.B.J. ondertussen niet belette
zijn gratis cursus verloskunde te geven zoals hij zelf getuigt in de *voor-
reden* van zijn *Vroedvrouwen-Hand-Boekken* (Bibliographie nr. 6).

Uit het bovenstaande blijkt met zekerheid dat J.B.J. niet de eerste ge-
weest is in ons land om het fantoom in het onderwijs te gebruiken, zoals
door verschillende auteurs beweerd wordt⁵⁶. Le Bousier-du Coudray was
hem in ieder geval voor en vóór haar heeft Jan Albert Roselt, chirurgijn
te Machelen, in 1758 al gebruik gemaakt van het fantoom, al is het wel-
licht met een minder geraffineerde vorm ervan⁵⁷.

Eindelijk — op 14 mei 1778 — vaardigt de keizerin het decreet uit
waarbij J.B.J. gemachtigd wordt lessen in verloskunde te geven. Een jaar-
wedde van 400 gulden courant wordt hem toegekend waarin echter begre-
pen is de 12 pond groten, die hij ontvangt als chirurgijn van de kasselrij.

Daarvoor wordt van hem verlangd dat hij twee cursussen van 6 weken
zal geven, een wintercursus van 2 januari tot 15 februari en een zomer-
cursus van 1 juni tot 15 juli. Iedere cursus zou bestaan in twee lessen
ieder van één uur, per dag. Op zijn kosten diende hij zich te voorzien van

(53) SAG. Reeks 166, nr. 8: *Handt-Boeck van de leer knechten van de neiringe
der chirurgijns-barbiers... 1762-1795.*

(54) RO. nr. 129: waarin de minute van deze brief, waarboven geschreven staat
„54 brieven te drucken”. Een gedrukt exemplaar steekt eveneens in deze bundel.
Tot het sturen van die brief besloot het schepencollege in zijn vergadering van
20-2-1775 (RO. nr. 357).

(55) RO. nr. 129, stuk VI/1: *Brief A son Altesse Roiale...
Comme il n'est pas permis à personne d'établir des leçons publiques ou de les
professer sans la permission préalable du gouvernement...*

(56) o.a. door:
GOETHALS, F.V., a.w. T4 p. 293.

BROECKX, C., *Essai sur l'histoire de la médecine belge, avant le XIXe siècle.*
Bruxelles, 1838, p. 196.

JACQUES, V., *Biographie nationale. Bruxelles, 1888-89, T 10, col. 32.*

(57) *Natuur- Genees- Heel- en Gebooriskundige waarnemingen en Mengelschriften
ten dienste van het landvolk, uytgegeven door J.A. Roselt... Eerste Stuk. Gent 1781.*
Blz. 70... *Terwijl ik noch bezig was met haar dit... uit te leggen, en de kunstige
Handgrepen haar aan een door konst naargemaakte en op een Bekken geplaatste
Baarmoeder aan te toonen, wierdt zij geroepen... alsdan wesende den 9 Jan. 1758.*

Eléonor Haylocke, âgée de 25
 ans, robuste et de bonne consti-
 tution, entra dans l'hôpital de Glo-
 cester, le 29. mai 1766., se plaignant
 d'une d'une douleur au côté, qui
 provenoit de trois épingles, qu'elle
 avoit avalées 9. mois auparavant
 et qui avoient d'abord séjournées
 2. mois dans l'œsophage, d'où
 elles furent enfin délogées, au
 moyen d'un instrument de Ba-
 leine, dont se servit le chirurgien
 qu'elle avoit consulté. Tout le
 tems que ces épingles furent dans
 l'œsophage,

Handschrift van J.B. Jacobs in *Recueil de
 plusieurs Mémoires...* (Bibliographie nr. 11)

Handtekening van J.B. Jacobs
 dd. 17-7-1780 (RO. nr. 129)

een fantoom-met-veren en van de nodige instrumenten om demonstraties te geven. Artikel 4 van het decreet bepaalde dat het onderwijs vooral praktisch moest zijn en dat theorie maar mocht gegeven worden in zoverre dat voor de praktijk noodzakelijk was. Toch was het onderwijs niet zó praktisch dat aan de leerlingen gelegenheid werd gegeven een verlossing bij te wonen of eventueel onder toezicht te leiden. Het is zijn opvolger, de hoger genoemde G. Demanet, die dit onontbeerlijk element van het onderwijs tijdens de zomercursus van 1789 zou invoeren⁵⁸. Wat de leerlingen betreft, zij zouden slechts toegelaten worden mits het voorleggen van een getuigschrift van goede zeden af te leveren door de pastoor en de meester-chirurgijn en mits een toelating vanwege de „wet” van hun dorp. Gedurende twee jaar of vier opeenvolgende cursussen zouden zij de lessen moeten volgen (art. 2). Hetzelfde artikel voorzag een vergoeding van 7 stuivers per verblijfsdag te Gent, waarvan echter alleen de vrouwelijke leerlingen konden genieten. Het examen zou afgenomen worden door een jury van drie deskundigen waaronder de lesgever; en een gouden medaille (met een waarde van hoogstens 25 gulden) zou aan de beste leerlinge toegekend worden en een dito aan de beste mannelijke leerling (art. 7). Artikel 8 bepaalde nog dat alwie in de toekomst als verloskundige wenste erkend te worden deze vier cursussen moest gevolgd hebben tenzij hij of zij een getuigschrift van een andere gelijkaardige school kon voorleggen.

Op 2 januari 1779 begint de eerste wintercursus van de nieuw-opgerichte school met 21 vrouwelijke leerlingen en één jonge man: Jacobus Josephus Cornant van Oostwinkel. Onder die 21 vrouwen was er ene van de kasselrij Oudenaarde⁵⁹ en dat luidde de openstelling in van de school voor andere dan de inrichtende kasselrij. De ironie van het lot heeft gewild dat het J.B.J.'s tegenhanger, de hoger genoemde Damman van de vroedvrouwen-school van de stad Gent, geweest is die daarvoor gezorgd heeft. Hij nodigde nl. per brief (dd. 20 aug. 1778) de Heren van de kasselrij Oudenaarde uit⁶⁰ hun ingezetenen naar zijn lessen te sturen. Zij maken de nodige propaganda op het platteland en de enige kandidate die zich meldt wordt gestuurd naar de lessen van... J.B.J.

De dagelijkse vergoeding van 7 stuivers⁶¹ door het decreet voorzien, wordt op het einde van de week uitbetaald door L.J. Godfroid, officier

(58) RO. nr. 129: Kwijschrift van Marie Horie „ontfaen van... Godfroid de somme van 20 ponden grooten coust... ter causen van d'accouchementen die t'haeren huysse gebeuren sijn, geduerende den cours van de maenden Junij ende Julij 1789.

(59) RAR. Kasselrij Oudenaarde nr. 420 (Rekeningen van 1778-79), Bl. 39v.

(60) RAR. Kasselrij Oudenaarde nr. 70. Actum van 2-9-1778.

(61) Een niet onaardig bedrag als men bedenkt dat in die tijd:

— *De vrouwe directrice* van het hospitaal de Bijloke te Gent voor het *cureren ende alimenteren* van de zieke en gekwetste soldaten van de kasselrij per verpleegdag 8 stuivers ontving. (RO. nr. 1178 - rekeningen van 1774: bl. 17v - en nr. 1188-rekeningen van 1784: bl. 29v).

— Aan de soldaten van de Kasselrij (die als een soort gendarmerie fungeerden) in 1780 een wedde betaald werd van 30 schellingen per maand (RO. 1184: rekeningen van 1780) wat 7 stuivers is per dag. Daar dit beroepssoldaten waren, moest daarmee dus in veel gevallen een gezin onderhouden worden.

van de Oudburg, die daartoe tweemaal daags appèl houdt ⁶²:

Voor de zomercursus zijn er reeds 31 leerlingen.

In 1780 is het sukses nog groter. In de wintercursus zijn er 68 leerlingen: 39 van de Oudburg, 2 van de kasselrij Oudenaarde ⁶³ en 27 van de kasselrij Kortrijk ⁶⁴, die eveneens toelating gekregen had om leerlingen te sturen.

In de zomercursus zijn het er 89 geworden, 50 voor de Oudburg, 15 voor Oudenaarde en 24 voor Kortrijk ⁶⁵. Aan het einde daarvan, de 15e juli wordt voor de eerste maal examen afgenomen ⁶⁶.

Twee licentiaten in geneeskunde Ludovicus De Müller en Jacques Louis van Coetsem benevens de lesgever J.B.J. fungeren als examinatoren in aanwezigheid van twee commissarissen van de Oudburg: Pieter Du Bois de Weghewalle, leenman, en Jan Bapt. De Müller, baljuw van Sint-Pieters. Er waren 17 examinandæ, waarvan er 15 de vier voorgeschreven zesweekse cursussen gevolgd hadden en 2 slechts drie ervan. Wellicht werd voor deze laatsten een geldige reden voor dit verzuim in aanmerking genomen.

Uit de enkele boekjes met de namen en de punten van de examinanda — men schreef toen certanten —, die bewaard gebleven zijn ⁶⁷ blijkt dat de punten volgens een ander systeem gegeven werden dan vandaag de dag. De examinanda begon als het ware met nul punten en kreeg (slechte) punten voor de gemaakte fouten. Wie het meest punten haalde had dus het meest fouten gemaakt en werd de laatste. De eerste haalde uiteraard het laagste cijfer.

De eerste prijs en de gouden medaille werden toegekend aan Anne-Marie van der Haeghen uit Zevergem ⁶⁸.

De magistraat van de Oudburg had namelijk aan T.V. van Berckel, graveur-generaal der Munten te Brussel, 12 gouden medailles besteld en

(62) RO. nr. 129, Stuk XV/1: betalingsstaat van de *Eersten Cours*. RAK. C. nr. 450: Actum van 11 juli 1780 waaruit blijkt dat de betalingen wekelijks gebeurden.

(63) RAR. Kasselrij Oudenaarde nr. 71, Actum van 1 & 2 febr. 1780 en 7 & 8 maart 1780.

(64) — 23 leerlingen vertrekken uit Kortrijk op 1 jan. (RAK.C. nr. 450, Actum van 1 jan. Lijst met hun namen in RO. nr. 129).

— 1 leerlinge vertrekt op 2 jan. (Aanbevelingsbrief met naam in RO. nr. 129).

— 3 leerlingen vertrekken op 3 jan. (Aanbevelingsbrief met 2 namen in RO. nr. 129 en één naam in RAK.C. nr. 450. Actum van 5-1-1780.

(65) — De Oudburg: 49 leerlingen op de betalingsstaat (RO. nr. 129) en J.J. Cornant.

— Kasselrij Kortrijk: 21 leerlingen zijn aanwezig op 1 juni (RO. nr. 129). 1 leerlinge wordt gestuurd op 5 juni en nog 2 andere op 6 juni (RAK. C. nr. 450, actum van 5 en 6 juni).

— Kasselrij Oudenaarde: Lijst met 15 namen en de vergoedingen in RAR. Kasselrij Oudenaarde nr. 71. Daaruit blijkt dat 6 leerlingen 7 stuivers per dag ontvingen; de andere 10,5 stuivers. Dit onderscheid zal wel op gezinslast berusten want in de wintercursus werd aan één van de twee leerlingen eveneens 10,5 stuivers gegeven *in consideratie van haer suygende kint*. (nr. 71 ut supra, actum van 24-12-1779).

(66) Aan het einde van de eerste zomercursus (in 1779) had J.B.J. reeds examen afgenomen maar zonder officieel karakter, een soort „oefen“-examen wellicht. (RO. nr. 363: Resolutieboek van 1779: blz. 235v).

(67) RO. nr. 130.

(68) Proces-verbaal daarvan in RO. nr. 129.

ze in £ courant 8-6-4 per stuk betaald, waardoor ze de in het decreet bepaalde kostprijs van 25 gulden met meer dan het dubbele overschreden had ⁶⁹.

Twee dagen later, de 17e juli, komt de examencommissie opnieuw bijeen om J.J. Cornant te examineren, de enige man die de 4 cursussen *neerstighlyck heeft gefrequenteert*.

Hij bekomt eveneens een gouden medaille — ze wordt hem vier dagen later op de bestuursvergadering van het college overhandigd ⁷⁰ — *omdat bij eene pertinente voldoeninghe heeft gegeven en de eerste prijs had kunnen winnen in het geval hij met andere discipelen hadde connen concouren* ⁶⁸.

De leerlingen van de kasselrij Kortrijk deden eveneens examen, hoewel ze slechts 2 cursussen gevolgd hadden. Zij kregen ook prijzen maar te Kortrijk zelf — te Gent zou dit nooit gebeuren — na hun terugkeer aldaar de 18e juli. De eerste twee kregen elk een zilveren medaille *omringelt van ornamenten verguld* ter waarde van £ 4 wisselgeld, de derde kreeg 12 zilveren legpenningen van de kasselrij ⁷¹. Zij namen het avondmaal op het kasselrijhuis alvorens naar huis gestuurd te worden.

Waarschijnlijk gebeurde dit zonder plechtigheid in tegenstelling met hetgeen in de Oudburg gebeurde, tenminste na de prijsuitdeling van 1781. De laureaten van de Oudburg en later ook die van het Land van Aalst werden aan de tafel van het bestuurscollege uitgenodigd ⁷². 's Anderendaags werden zij door J.B.J. naar hun *respective prochiën geleid...*, *alwaar zij plechtiglyk ingebaald wierden* ⁷³. Het lag duidelijk in de bedoeling van de Heren van de Oudburg door allerlei stimulantia het volgen van de lessen vroedkunde te bevorderen.

In de wintercursus van 1781 arriveren zo maar 47 leerlingen uit het Oudenaardse waarvan er 42 de cursus helemaal volgen ⁷⁴. De reden van deze grote toeloop is ongetwijfeld de dubbele vergoeding — 14 stuivers per dag — die hen toegezegd zijn. Het bestuurscollege had dit wel voorzien maar had het toch gedaan enerzijds omdat er zich weinig of geen leerlingen

(69) GILLEMAN, Ch. & VAN WERVEKE, A., a.w. blz. 96... chacune revenait ainsi à £ 8-6-4 prix qui dépasse de plus de 2 livres la valeur de 25 florins fixée par le décret... Waar 1 pond = 6 gulden is het duidelijk dat hier moet gelezen worden „2 fois” i.p.v. „2 livres”.

(70) RO. 364 (Resolutieboek jan.-sept. 1780), Actum van 21 juli.

(71) RAK. C. nr. 450. Actum van 11 juli en 18 juli 1780. Een lijst met de namen der examinandae komt in RO 129 niet voor. De namen van de eerste drie zijn vermeld in A.G. *Richiers Heelkundig Boekzael*, Dl I, blz. 392. Het zijn Isabelle Majoribank ° Pittem, Lucia van Eenoo ° Wingene en Angela De Craake ° Dentergem.

(72) RO. 129. Brief aan het college van het Land van Aalst van 15 juli 1782... *prijsuitdeeling... waernaer wij UEden prijswinnende benevens de onse volgens gewoonte aan de taeffel van het collegie hebben doen het avontmaal nemen*.

(73) A.G. *Richiers Heelkundig Boekzael*, Dl II, blz. 375, alwaar een kort relaas van de prijsuitdeling van 16 juli 1783. Een meer uitgebreid relaas met toelichting over het onderwijs in de vroedvrouwenschool verscheen in het weekblad „Den Vlaemschen Indicateur ofte Aen-Wijser der Wetenschappen en vrije-Konsten” van 26-7-1783.

(74) RAR. Kasselrij Oudenaarde nr. 71. Actum van 3-1-1781, 7 en 8 mei 1781.

aan 7 stuivers per dag aangeboden hadden en anderzijds omdat het hoopte dat er in die grote groep toch enkele goede elementen zouden zitten ⁷⁵:

Na afloop van de cursus bleken er inderdaad dertien te zijn *capabel om te wercken*. In de zomercursus daaropvolgend werden die 14 stuivers op 7 teruggebracht op verzoek van de Oudburg om *jalousiën ende oneenigheden te vermijden* ⁷⁶.

In de zomercursus van 1782 voegen zich bij de leerlingen van de Oudburg, het kortrijkse en het oudenaardse niet minder dan 76 leerlingen uit het Land van Aalst, waarvan er de 14e juli — dus na één zesweekse cursus — 69 examen afleggen ⁷⁷. Geen enkele kasselrij heeft dit ooit kunnen nadoen.

Uit dit alles blijkt dat de vroedvrouwenschool van de Oudburg, waarvan J.B.J. de promotor was in een werkelijke behoefte voorzag, die door de verschillende kasselrijcolleges scherp gevoeld werd. Finantieel was het sukses van de school voor J.B.J. zeker geen slechte zaak.

De Oudburg betaalde hem, zoals hoger vermeld, een jaarwedde van 400 gulden (inclusief de 12 £ als chirurg ten pensioene) ongeacht het aantal leerlingen en daarbij nog een examengeld van 8 schellingen wisselgeld per uur examinatie ⁷⁸. Dus geen vergoeding per examinandus zoals dat nu het geval is.

De andere kasselrijen gaven hem een vergoeding voor het geheel van zijn schoolactiviteiten. Die vergoeding varieerde enigszins van de ene kasselrij tot de andere en per kasselrij varieerde ze van jaar tot jaar, evenredig met het aantal naar de school gestuurde leerlingen.

Het royaalst was het Land van Aalst maar ze stuurde hem dan ook het meest leerlingen. Voor de unieke cursus van 1782 kreeg J.B.J. 200 gulden en in de drie daaropvolgende jaren telkens f. 400 ⁷⁹. In 1786 gaf ze geen vergoedingen meer maar stuurde wel nog enkele leerlingen. Dit waren echter blijkbaar de laatste; er is tenminste van dan af geen spoor meer te vinden van leerlingen noch vergoedingen.

De kasselrij Kortrijk betaalde hem f. 200 in 1780 en iets meer dan een derde daarvan (nl. 12 pond courant, d.i. f. 72) het jaar nadien ⁸⁰. In 1780

(75) Ibidem. Actum van 3-1-1781: ...onder dewelke vele waeren, die maer gonghen om aldaer gemakelijck op hun 14 stuivers daeghs te connen uytwinteren is dies onaenghesien geraedigh gevonden geweest dien number naer Gendt op te senden in hope dat er enige goede subjecten sullen onder bevonden worden...

(76) RO. nr. 129: stuk XXIII/2 - XXV/1 - XXV/2.

(77) Lijst met 76 namen in RO. nr. 130. Lijst met de 69 examinandae in RO. nr. 129, stuk XXXV/2.

(78) RO. nr. 1187 (Rekeningen van het jaar 1783) blz. 43v. Ieder van de drie examinatoren bracht *ses uren vaccatien* in rekening, wat overeenkomt met 48 schellingen wisselgeld of 56 sch. courant. Voor de drie samen geeft dat 168 sch., wat klopt met de £ 8-8-0 courant van het betalingsorder. Er waren 22 examinandae (RO. nr. 130). Ieder van hen legde dus een examen af dat gemiddeld 15 min. duurde, als de drie examinatoren gezamenlijk als jury fungeerden ofwel 3 x 15 min. als ze afzonderlijk optraden. Ook nu nog duurt een mondeling examen ongeveer een kwartier.

(79) RAG. Kasselrij Aalst nr. 469. Actum van 2-1-1783, 29-7-1783, 29-7-1784, 12-12-1785.

(80) RAK. C. nr. 450. Actum van 11-7-1780 en RAK. nr. 6.481 blz. 381, art. 40.

waren er gemiddeld per cursus 25 leerlingen. Het jaar nadien, vrijwel zeker gemiddeld 9 per cursus, dit is eveneens iets meer dan een derde⁸¹. In 1782 waren er slechts 4 leerlingen in de zomercursus en een vergoeding werd dan ook niet nodig geacht. Van 1783 tot 1788 werden geen leerlingen naar Gent gestuurd. *Ter causen*, oordeelde het kasselrijcollege, *dat er sijn bij naer geene bequaeme Persoonen daer toe en hadden gepresenteerd*⁸². De kasselrij Oudenaarde deed het ongeveer zoals die van Kortrijk. Van 1780 tot 1783 gaf ze respectievelijk 150, 200 en 150 gulden, nadien 100 gulden ieder jaar. In 1785 waren er nochtans maar 4 leerlingen per cursus⁸³. Wat de prijzen betreft was ze eerder krenterig, pas in 1783 gaf ze een zilveren medaille met een waarde van iets meer dan 25 gulden⁸⁴. Nadien gaf ze het boek over verloskunde waarover verder.

Het is duidelijk dat het onmiskenbare succes van de school nog geen bewijs is voor de degelijkheid van het onderwijs verstrekt door J.B.J., aangezien dit in een werkelijke nood voorzag.

Wat dit wél is, is zijn *Vroedkundige oeffenschool* — een leerboek over verloskunde voor vroedvrouwen (bibliografie nr 8) — die de neerslag is van zijn lessen zowel wat de behandelde stof als de taal betreft zoals hijzelf in de *voorreden* schrijft.

Dit boek, schrijft terecht de gekende gentse obstetricus Léonce van Damme (1904-1967), is vrij van de in die tijd gebruikelijke kanselarijstijl, het munt uit door duidelijkheid, woordenrijkdom en vlotheid van taal. De figuren — het is verlicht met 21 platen koperdruk — zijn van grote precisie en bijgevolg van een ongeëvenaarde didactische waarde⁸⁵. Dit werd toendertijd ook zo gezien want bij de hervorming van de universitaire studies in 1787 werd het door de hogergenoemde Melly als leerboek aangeprezen⁸⁶.

De verschijning ervan was nog maar net aangekondigd in *Den vlaemschen Indicateur ofte Aenwijzer der Wetenschappen en Vrije Konsten* van 24 januari 1784 en de keizerlijke boekencensor had nog geen toelating tot

(81) RO nr. 129: In de zomercursus waren er 9 leerlingen. Van de wintercursus zijn geen cijfers te vinden. Zeer waarschijnlijk zullen er ook ongeveer 9 geweest zijn, wat dan een gemiddelde van 9 per cursus maakt.

(82) RAK. C. nr. 452 (Resolutieboek van 20-9-1787 tot 10-9-1790), Actum van 19-12-1787.

(83) RAR. Kasselrij Oudenaarde: (Rekeningen) nr. 421 bl. 39r., nr. 422 bl. 38v, nr. 423 bl. 44r, nr. 424 bl. 42r, nr. 425 bl. 46 v, nr. 426 bl. 25r & v, nr. 427 bl. 29v.

De rekeningen van 1-11-1785 tot 31-10-1786 ontbreken.

(84) RAR. Kasselrij Oudenaarde nr. 425: Item aen sieur Anthone van den Hende meester silversmet binnen dese stadt f. 51-3-0 over Leverynge van 2 silvere medaille gediend hebbende voor prijzen om te distribueren aen de vroevrouwen ten jaere 1783... RO. nr. 129: De verslagen van de uitreiking der prijzen vermelden slechts eenmaal de toekenning van een zilveren medaille.

(85) *Scientiarum Historia* 3 (1961), blz. 82-93.

(86) ARA. Conseil du gouvernement général, nr. 2364.

...Séance du 13 avril 1787... le directeur propose... de ne point donner de livre d'instruction pour la clinique étant suffisant qu'au commencement de chaque cours le professeur indique à ses élèves quelques bons auteurs... pour l'art des accouchements l'ouvrage françois et flamand du nommé Jacobs qui enseigne actuellement cette partie à Gand.

verkoop gegeven (wat op 6 febr. gebeurde) of er ging een brief vanuit het hoofdbestuur te Brussel naar de fiscaal van de Raad van Vlaanderen waarin hem opgedragen werd de verschillende administratieve overheden onder zijn bevoegdheid aan te zetten zich een aantal exemplaren van dit boek aan te schaffen ten gerieve van de vroedvrouwen op het platte land⁸⁷. De fiscaal volgde dit bevel prompt op.

De kasselrij Aalst antwoordde het eerst en verklaarde 150 ex. te zullen nemen en deze te *deposeren binnen differente secure plaatsen van den lande* en zij kocht er inderdaad evenveel⁸⁸.

De Oudburg zou er 100 bestellen om te verdelen over de 49 *prochiën ende spleten*. Twee exemplaren zouden aan iedere pastoor overhandigd worden, één zou bij hem blijven berusten *ter inspectie van de vroedvrouwen*... het ander zou *op recipisse mogen behandigt worden aen de gepensionneerde vroede vrouwen*. Ze kocht er inderdaad honderd en liet ze inbinden: 30 stuks *roodt gemarbereert ende vergult op het plat* met de wapens van de kasselrij (35 stuivers ieder) en 70 stuks met de wapens op het plat à 28 stuivers ieder⁸⁹.

De kasselrij Oudenaarde beloofde er 20 te bestellen om te deponeren bij de gezworene gepensionneerde vroedvrouwen zelf en kocht er uiteindelijk 27, die ze liet inbinden⁹⁰, blijkbaar eveneens met de wapens van de kasselrij op het plat⁹¹.

De kasselrij Kortrijk oordeelde dat 30 exemplaren *soude souffisant wesen, deselve gedistribueerd wordende op de principaelste prochiën*. Ze kocht er 60 en liet ze inbinden, *solidelijk dogh sonder praght* met de wapens van de kasselrij op de *couverte*⁹². Later kocht ze er nog zes bij⁹³.

Het Brugse Vrije vond het *geraedigh... bij provisie te nemen* 25 exemplaren maar kocht er tenslotte 26⁹⁴.

Alleen de kasselrij Ieper voelde zich op zijn tenen getrapt. *Wij hebben d'eere te doen observeeren* luidt het antwoordt aan de fiscaal dat wij reeds in 1775 het onderwijs in de vroedkunde ingericht hebben, dat de cursus van onze lesgeefster (Le Boursier du Coudray) gedrukt werd en dat het boek van J.B.J. voor vroedvrouwen te *hoog geleert* is. Zij weigerden dan ook hun medewerking.

De *Vroedkundige oeffenschool* is waarschijnlijk het eerste wetenschappelijk werk geweest dat zo'n ruime verspreiding gekend heeft in het graaf-

(87) De briefwisseling tussen de fiscaal en de kasselrijen wordt in extenso behandeld door Dr. L. Elaut in Wet. Tijdingen 14 (1954), blz. 335-342.

(88) RAG. Kasselrij Aalst nr. 469. Actum van 7-4-1784.

(89) RO. nr. 1188 (Rekeningen van 1-11-1783 tot 31-10-1784), bl. 57v.

(90) RAR. Kasselrij Oudenaarde nr. 425, bl. 46r, bl. 47r, bl. 48r.

(91) Dit laatste wordt in nr. 425, *a.w.* hierboven, niet uitdrukkelijk vermeld maar het exemplaar in de B.R.U.G. draagt de wapens van de kasselrij op het plat en was uitgeleend aan een vroedvrouw, blijkens het etiket aan de binnenzijde. Het inbinden kostte daarenboven 28 stuivers per exemplaar, dat is precies evenveel als de Oudburg betaalde om hetzelfde te laten doen met het aanbrengen van de wapens op het plat.

(92) RAK. C. nr. 451. Actum van 28-7-1784, 28-4-1785, 1-7-1785.

(93) RAK. C. nr. 357. Kap. 27, nr. 58: betalingsorder van 18-1-1792.

(94) RAB. Brugse Vrije nr. 519 (Rekeningen 15-8-1784 tot 31-10-1785), bl. 78v.

schap Vlaanderen. Aangezien het blijkbaar in de bedoeling van het hoger landsbestuur lag om bij middel van dit boek het vakkundig peil van de vroedvrouwen op te voeren was het dan ook logisch dat het als prijs zou gegeven worden in de vroedvrouwenschool.

In een brief van 25 april 1784⁹⁵ uitgaande van de Raad van Domeinen en Finantiën werd aan de Oudburg meegedeeld... *l'intention de leurs Altes-ses Royales... que... ce livre soit par préférence donné pour prix et substitué à la médaille que l'on avoit coutume de distribuer ci-devant.*

De kasselrij Oudenaarde vervulde die wens onmiddellijk; op 14 juli 1784 gaf ze alleen nog het boek als eerste prijs en geen medaille meer. Later, vanaf 1787, voegde ze daar toch een gouden kruis en een paar ooringen aan toe⁹⁶.

De Oudburg bleef echter zijn prijzen uitreiken, een gouden medaille aan de eerste; aan de tweede en de derde ieder een zilveren medaille (deze twee zilveren medailles werden voor het eerst in 1781 gegeven), maar voegde bij iedere prijs een exemplaar van de *Vroedkundige Oeffenschool*. „Aalst” volgde de gedragswijze van de Oudburg; zij bleef een gouden kruis en dito ooringen geven maar voegde er eveneens een *Vroedkundige Oeffenschool* aan toe. De beste mannelijke leerling kreeg eveneens een exemplaar ervan⁹⁷.

„Kortrijk” dat in 1788 terug leerlingen stuurde deed hetzelfde. Ze gaf het boek aan de eerste drie en handhaafde eveneens de medailles; in dat jaar een vergulde zilveren medaille aan de eerste en een zilveren aan de tweede⁹⁸ in het classement.

Men mag dan ook gerust beweren dat J.B.J. dank zij dit boek bekend werd in heel het graafschap Vlaanderen met uitzondering wellicht van het Ieperse.

Maar ook in het buitenland werd het gunstig beoordeeld. „De Holland-sche Maatschappij der Wetenschappen” benoemde hem tot buitenlands lid. Gesticht in 1752 verleende ze in de eerste halve eeuw van haar bestaan die onderscheiding slechts aan drie inwoners van de oostenrijkse Nederlanden; in het totaal aan 126 buitenlanders⁹⁹.

Nog een andere wetenschappelijke instelling uit de Verenigde Provinciën „Het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam” kende hem een gelijkaardig eerbewijs toe¹⁰⁰.

(95) RO. nr. 129.

(96) Volgens de verslagen van de prijsuitdelingen van de opeenvolgende jaren in RO. nr. 129.

(97) RO. nr. 129 vermeldt het boek als prijs slechts vanaf 1786 zowel voor de Oudburg als voor „Aalst”.

Uit het Resolutieboek van 1785, actum van 16 juli (RO. nr. 371), blijkt duidelijk dat ook nog het boek in dat jaar gegeven werd. Waarschijnlijk was dit dus al het geval in 1784. Het Resolutieboek van dat zelfde jaar maakt ons niet wijzer; het geeft alleen de datum van de prijsuitdeling op zonder meer.

(98) RAK. C. nr. 452. Actum van 17-7-1788.

(99) BIERENS DE HAAN, J.A., *De Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen, 1752-1952*. Haarlem, 1952.

(100) Zoals blijkt uit het titelblad van *Ecole Pratique des Accouchemens*. (bibliografie nr. 9).

En jaar na de vlaamse uitgave verscheen de franse vertaling tegelijkertijd te Gent, te Brussel en te Parijs onder de titel *Ecole Pratique des Accouchemens* (bibliografie nr 9). Nog eens twee jaar later, in 1787, verscheen de duitse vertaling te Marburg¹⁰¹ van de hand van Johann David Busch onder de titel *J.B. Jacobs praktischer Unterricht der Entbindungskunst*.

De faam in acht genomen die J.B.J. zich daar dus ongetwijfeld mee verworven heeft is het niet te verwonderen dat bij de hervorming van de universitaire studies aan hem gedacht werd. De hogergenoemde Melly spreekt in zijn rapport van 13 maart 1787¹⁰² over *le nommé Jacobs au quel on destine la leçon de chirurgie...* De reis die J.B.J. onderneemt naar Wenen in de lente van hetzelfde jaar en waarvoor hij 100 pond groten wisselgeld ontleent van zijn broer, de apoteker-drogist, staat zeer waarschijnlijk ook in dat teken¹⁰³.

In maart 1788 wordt op bevel van keizer Jozef II de faculteit geneeskunde van Leuven naar Brussel overgebracht. Het klinisch onderricht zou gegeven worden in het St.-Pieters gasthuis dat 2 jaar voordien opgericht was in de gebouwen van het gelijknamig klooster, als klooster door de keizer afgeschafft¹⁰⁴. In datzelfde jaar 1788 geeft J.B.J. nog de zomercursus en maakt hij deel uit van de examencommissie maar het zou de laatste keer zijn. Op 26 september komt hij aan de Heren van de Oudburg zijn ontslag aanbieden *te kennen gevende dat Zijne Majesteyt hem hadde geconfeert eene plaetse van Professor in de faculteyt der Medecynen*¹⁰⁵.

Op de enige personeelslijst van de universiteit uit die tijd¹⁰⁶ komt zijn naam voor naast de cursus chirurgie onder de kolom „Docteurs”. M(edicinae). D(octor). komt ook na zijn naam voor in zijn posthuum uitgegeven boek over chirurgie (Bibliografie nr 10). Hij moet voor die graad dus blijkbaar de nodige examens afgelegd hebben tussen 1785 (jaar van uitgave van *Ecole Pratique... a.w.*, waar hij deze titel niet heeft) en 1788, het jaar van zijn aanstelling als hoogleraar¹⁰⁷. Zijn jaarwedde bedroeg 3.000 gulden. Zijn colleges waren bestemd zowel voor de gewone chirurgen (chirurgi vulgares : twee studie jaren) als voor de hogere chirurgen (chirurgi altiores : vier studie jaren) en voor één uur theorie diende één uur

(101) Verlag der neuen akademischen Buchhandlung.

(102) ARA. Conseil du gouvernement général, nr. 2364.

(103) SAG. St.v.g. van 1792, nr. 12, stuk 30 & 31.

(104) BONENFANT-FEYTMANS, A.M., De evolutie van de ziekenhuizen te Brussel. z.d. Uitgave Boehringer Engelheim.concess. Ets. Baudrihaye. Verviers.

(105) RO. nr. 373 (Resolutieboek van 1788).

(106) ARA. Secretarie van Staat en Oorlog, nr. 2126, waarin een „Etat du personnel des 4 facultés de l'Université de Louvain” met bedrag van hun wedde. Zijn collega's in de faculteit geneeskunde waren : Brabant (Anatomie), Cox (Verloskunde), Van Bouchoute (Scheikunde), Matusca (Fysiologie), Schmidt (Pathologie en *Materia medica*), Van Leempoel (Kliniek), Jacquelaert (*Leçon abrégée de médecine pour les chirurgiens vulgaires*), Märter (Plantkunde en *histoire naturelle spéciale*) de enige niet-dokter.

(107) Zijn naam komt wel niet voor in *Collectio dissertationum medicarum in alma universitate Lovaniensi multorum annorum curriculo publice defensorum*, Leuven, 1796, 4 dl. in 8°; wat nog geen argument contra is.

praktijk gegeven te worden ¹⁰⁸. Voor dit laatste kreeg hij de hulp van een assistent, een zekere Lambert ¹⁰⁹. In welke taal diende gedoceerd te worden is niet uitdrukkelijk bepaald in de *Directio pro facultate medica* van de keizer. Juist daarom zal dit wel het latijn geweest zijn aangezien het vroeger zo was en ook aangezien daarin slechts voor één vak, namelijk verloskunde, bepaald wordt dat dit in het vlaams en in het frans moest gedoceerd worden ¹⁰⁹. Trouwens in de aanbevelingen, die de hogergenoemde Melly in zijn rapport doet, komt onder par. 10 voor : *d'adopter généralement la langue latine pour l'enseignement à l'exception de l'art des accouchements* ¹¹⁰.

Lang zou zijn verblijf te Brussel niet duren, de Brabantse Revolutie maakte er een voorbarig einde aan. In de ochtend van 12 december 1789 verlaten de oostenrijkse troepen Brussel en trekken zich in Limburg en Luxemburg terug. J.B.J. vergezelt hen blijkbaar — hij had immers zeer veel aan het oostenrijkse regime te danken — want we vinden hem terug in het winterkwartier van het leger te Marche-en-Famenne waar hij als directeur van het militaire gasthuis sterft de 22e augustus 1790 ¹¹¹. Aan een *rotkoorts* schrijft P.E. Wauters op de laatste bladzijde van J.B.J.'s posthuum uitgegeven boek over chirurgie, a.w. Onder de benaming rotkoorts ging ook typhus schuil, waarvan het bekend is dat een epidemie het oostenrijks leger op dat ogenblik teisterde.

Dit was het einde van Jan Bernard Jacobs, de bistouri in de hand mag men bijna zeggen, ver van de stad waar hij zijn sporen verdiende en bekendheid verwierf.

(108) GACHARD, P. & VERHAEGEN, M.P., Recueil des anciennes ordonnances des Pays-Bas autrichiens. T13. Bruxelles 1914.

Directio pro facultate medica van 30-9-1788, par. 8 en par. 10, artikel 3.

(109) Recueil... a.w. hierboven, par. 10, art. 2.

(110) GOETHALS, F.V., Lectures... a.w., schrijft dat hij zowel in het frans als in het vlaams doceerde. Wellicht verwart hij met de cursus verloskunde.

(111) P.R. te Marche-en-Famenne. In het begrafenisregister schrijft de onderpastoor... *actualiter director xhonomus militaris in hac urbe*... Met xhonomus wordt hoogstwaarschijnlijk xherodochium (= gasthuis) bedoeld.

BIBLIOGRAFIE

1. Kort onderwijs hoe dat men de Breuken ofte Scheursels alsmede den voorval der Lijfmoeder ende Arsdarm kan voorkomen ende genezen. Gent, Jan Meyer, z.j. (1770 of 1771 zoals blijkt uit de inleiding van 3° hieronder) in 12°, 24 blz.
2. Kort-Bondig Onderwijs aengaende de Vroed-Kunde, ten voordeele van de Vroed-Vrouwen ten platten Lande... op-gesteld door M. Raulin... Uijt het Fransch vertaelt...
Gent, Judocus Begijn, 1771, in 12°, VIII + 168 blz + 4 blz. verklaring en goedkeuring + 2 blz. platen.
Tweede druk in 1772, Judocus Begijn.
3. Voorder onderricht aengaende de Breuken ofte Scheursels, alsmede den voorval der Lijf-Moeder ende Arsdarm, zijnde een Vervolg ofte Bijvoegsel van het kort Onderwijs hoe dan men de Breuken etc. kan voorkomen ende genezen.
Gent, Judocus Begijn, z.j., in 8° (door de boekencensor gezien in 1772), 28 blz.
4. Nieuwe Wijze om de Been-Breuken ende Ontledingen te Behandelen, uyt het Fransch van den Heer Lassus in het vlaemsch overgebracht...
Gent, Judocus Begijn, 1772, in 12°, 5 niet gepagineerde blz. titelblad en opdracht + III + 203 blz. + 1 plaat.
5. Bericht Aen Het Volk, Aengaende de Asphijxia, ofte schijnbaere ende schielijke Dood, Inhoudende de Wijze, om die voor te komen en de zelve te genezen. Met de beschrijvinge van eene nieuwe licht draegbaere Rook-Werk-Dooze... Door J.J. Gardane... In het vlaemsch vertaelt...
Gent, Judocus Begijn, z.j. in 12°, 4 blz. titelblad en voorrede + 60 blz. + 2 platen.
Tweede druk, *vermeerdert met het Reglement van het Magistraet der Stad Valencijs... in date 8 mey 1775...*
Gent, Philippe Gimblet, z.j., in 12°, 4 blz. titelblad en voorrede + 68 blz. + 2 platen.
6. Vroed-vrouwen Handboeksken, opgesteld bij wijze van Catechismus in Vragen en Antwoorden, tot gebruik der voorlezingen. Gent, Judocus Begijn, 1777, in 12°, 6 blz. titelblad en voorrede + 108 blz.
7. August Gottlieb Richters... Heelkundig Boekzaal. Uit het Hoog- in het Nederduitsch vertaald, met Voorrede, eenige Aanmerkingen en nieuwe Platen vermeerderd...
Gent, J.F. vander Schueren, z.j. (Dl 1 : opdracht in 1780, Dl 2 in 1782)
2 dln, in 8°, dl 1 : XII + IV + 393 + 14 niet gepagineerde blz. inhoud en alfabetisch register + 3 platen van Tiberghien.
Dl 2 : 2 niet gepagineerde blz + 375 + 11 niet gepagineerde blz. inhoud en alfabetisch register + 2 platen (één ervan van J.L. Wauters).
Richter, A.G., (1742-1812) Duits chirurg, professor te Göttingen, auteur o.a. van *Chirurgische Bibliothek*, Göttingen, 1771-1797, 15 dln.
J.B.J. zou 12 dln ervan vertaald hebben (Vanderhaeghen, Ferd., *Bibliographie Gantoise*, Gand, 1861).

8. Vroedkundige Oeffenschool, vervattende in een klein bestek meerderendeels alles 't geen tot deze Konst eenige betrekking heeft, de geneeskunde uitgezonderd, uitgegeeven bij wijze van Lessen.
Gent, J.F. Vander Schueren, 1784, in 4°, 20 niet gepagineerde blz. titelblad, opdracht, voorrede en inhoudstafel + 434 blz. genummerd 1 tot 432 (blz. 71 en 72 komt tweemaal voor bij verschillende tekst) + 21 platen van Tiberghien en J.L. Wauters.
9. Ecole pratique des Accouchemens.
Gand, J.F. Vander Schueren. Bruxelles, du jardin. Paris, Méquignon Sén., 1785, in 4°, 16 niet gepagineerde blz. titelblad, voorrede, opdracht, inhoudstafel + 428 blz. + 21 platen van Tiberghien en J.L. Wauters, + 2 blz. *approbation*.
De vertaling van het voorgaande werk.
10. Henr. Callisen, Hoogleraar... te Kopenhage, Onderwijzinge der Heddendagsche Oeffenende Heelkunde, tot gebruik der voorlezingen. Uyt het Latijn vertaeld...
Brussel, AE De Bel, 1790-1792, 2 dln, in 8°, Dl 1 : onvindbaar, Dl 2 : titelblad + XVIII + 336 blz.
P.E. Wauters voltooide het werk en gaf het uit zoals op de laatste blz. vermeld wordt.
11. Recueil de plusieurs mémoires et observations de chirurgie extraits de différens auteurs.
Manuscript in leder gebonden, 18 x 29 ,5 cm, 674 blz. partieel gepagineerd, waarvan 618 volgeschreven met bijdragen uit medische tijdschriften, gesteld in het frans, nederlands en latijn. (B.R.U.G. nr S.M. 43)